

מחשבת ישראל

לבתי ספר דתיים

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שעתיים.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה חלקים, ובהם שבעה נושאים.

חלק ראשון — (12×4) — 48 נקודות

חלק שני — (13×3) — 39 נקודות

חלק שלישי — (13×1) — 13 נקודות

סך הכול — 100 נקודות

עליך לענות על ארבעה נושאים, על פי ההוראות בשאלון.

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: כתוב תשובות קצרות ובהירות. בסס את דבריך על המקורות שלמדת.

כתוב במחברת הבחינה בלבד. רשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

הערה: סדר הנושאים בבחינה אינו זהה לסדר הפרקים בספר הלימוד.
שים לב לכותרות הנושאים בבחינה.

השאלות

חלק ראשון (48 נקודות)

בחלק זה ארבעה נושאים. עליך לבחור בשני נושאים.
בכל נושא שבחרת ענה על שתי שאלות (לכל שאלה – 12 נקודות).

הנושא: אדם מחפש את עצמו

אם בחרת בנושא זה, ענה על שתיים מן השאלות 1-3.

1. א. ר' הלל צייטלין, על גבול שני עולמות

(1) "... הִד בת הקול היוצאת בכל יום ומכריזה: שובו, בנים שובבים".

כיצד באה לידי ביטוי "בת הקול" שהאדם שומע בכל יום? כתוב שני דברים.

(2) על פי ר' הלל צייטלין, אם כל בני האדם שומעים את "בת הקול", מדוע יש כאלה הממשיכים לחטוא?

(3) נערה כתבה באתר "חברים מקשיבים" את הדברים האלה:

"רציתי לשתף שאני מרגישה כל הזמן בור בלב וריקנות... למרות שיש לי ביטחון עצמי ואמונה בעצמי,

והחיים שלי באמת טובים... אם יש לכם עצה, אשמח לשמוע".

(מעובד על פי אתר "חברים מקשיבים")

לדעתך, מה היה ר' הלל צייטלין מייעץ לנערה זו כדי להתגבר על תחושת הריקנות שהיא מתארת? הסבר את תשובתך.

(7 נקודות)

ב. הראי"ה קוק, מוסר אביר

"כיוון שהוא עוסק בעבודה זו, הקב"ה כביכול שוֹרָה מצידו בזו העבודה דווקא, ובה ימצאנה, ולא במקום אחר".

(1) על פי דברים אלה, כיצד האדם צריך לבקש את ה'?

(2) "... זמן תפילה לחוד, וזמן תורה לחוד" (תלמוד בבלי, מסכת שבת, י', ע"א).

הסבר כיצד דברי ההדרכה האלה של חז"ל באים לידי ביטוי בדברי הראי"ה קוק.

(5 נקודות)

2. רמח"ל, מסילת ישרים, פרק א' ופרק י"ט

א. בפרק א' כתב הרמח"ל:

"והינה מה שהורונו החכמים זיכרונם לברכה הוא שהאדם לא נברא אלא להתענג על ה' וליהנות מזיו שכינתו, שזהו התענוג האמיתי והעידון הגדול מכל העידונים שיכולים להימצא, ומקום העידון הזה באמת הוא העולם הבא".

לפי הרמח"ל, מהי התועלת בעולם הזה? בסס את תשובתך על דברי הרמח"ל בהמשך פרק א'. (4 נקודות)

ב. בפרק י"ט הרמח"ל מתאר מטרה של האדם בעולם הזה, והיא גבוהה יותר מן המטרה המתוארת בפרק א'.

כתוב מהי מטרת האדם בעולם הזה על פי פרק י"ט, והסבר מדוע היא גבוהה יותר מזו המתוארת בפרק א'. (4 נקודות)

ג. "ואם יאמר אדם: מי אני ומה אני ספון, שאתפלל על הגלות ועל ירושלים? הַמִּפְנֵי תפילתי יכונסו הגלויות ותצמח הישועה?"

מהי תשובת הרמח"ל על שאלה זו? (4 נקודות)

3. א. רש"ר הירש, פירוש לספר בראשית

על פי הרש"ר הירש, מה השתנה בעקבות חטא אדם הראשון, ומה לא השתנה? (4 נקודות)

ב. הרב יהודה ליאון אשכנזי (מניטו), שבת ה'

"המדרש מתאר זאת באמצעות הדימוי של שלהבת נר המתייצבת מול אור השמש".

(1) הסבר מה המדרש מתאר באמצעות הדימוי של השלהבת.

(2) כיצד הקב"ה מסייע לאדם לא להיות כ"שלהבת נר המתייצבת מול אור השמש"? הסבר את תשובתך.

(3) על פי הרב אשכנזי, הסבר את תפקיד האדם בעולם.

(8 נקודות)

הנושא: אמונה ומידות

אם בחרת בנושא זה, ענה על שתיים מן השאלות 4-6.

4. א. האדמו"ר מפיאסצנה, חובת התלמידים

"גננים הם בגן ה' לעובדה ולשומרה, ואף אם יראו בהם נערים אשר לפי הכרתם מרי נפש הם ומידות רעות להם, ידעו שזה טבע של גרעיני הנשמות ובוסר המלאכים, מרים הם בחניטתם ומלאים עסיס בגדלותם".

(1) הסבר את הדימוי במשפט המודגש בקו ואת משמעותו.

(2) למדריך בתנועת נוער יש חניך שנוטה להתרגז בקלות. המדריך טוען שחניך זה הוא ילד רע וחסר תקנה.

על פי גישתו של האדמו"ר מפיאסצנה, מה אפשר לענות למדריך?

(6 נקודות)

ב. הראי"ה קוק, מאמר הדור

(1) הסבר את שתי הדרכים להתמודד עם היצר הרע, וכתוב איזו מהן היא הדרך המעולה, על פי הראי"ה קוק.

(2) כתוב דוגמה משלך להתמודדות עם היצר הרע על פי הדרך המעולה.

(6 נקודות)

5. א. דרשות הר"ן

אדם עשיר עשוי לטעון: "בזכות הכישרון שלי הצלחתי לעשות חיל בעסקי!".

מה אפשר להשיב לעשיר זה, על פי דברי הר"ן על הפסוק "כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה" (דברים, ח', י"ז)?

(4 נקודות)

ב. הרב דסלר, מכתב מאליהו

(1) "ביררו לנו חז"ל: אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמשים עצמו כאין..."

על פי הרב דסלר, הסבר את דברי חז"ל האלה.

(2) "וכבר כתב אבן עזרא שכפי ערך ידיעת האדם את יצרו יודע הוא את יוצרו".

על פי הרב דסלר, הסבר כיצד דברים אלו מסייעים לאדם לקיים בו את דברי התורה.

(8 נקודות)

6. א. הרב דסלר, מכתב מאליהו

(1) הרב דסלר ציטט את דברי חז"ל: "כל שאין לו אישה... אינו אדם שלם".

על פי הרב דסלר, הסבר כיצד אדם שנושא אישה נהיה לאדם שלם.

(2) "והינה יתבאר לנו עוד דבר נפלא: למה ברוב הפעמים לא יארכו ימי האהבה הזו?".

הסבר את השאלה ששואל הרב דסלר ואת תשובתו על שאלה זו.

(8 נקודות)

ב. אריך פרום, אמנות האהבה

על פי פרום, איזו תכונה הייתה חסרה ליונה הנביא, ומה לימד אותו הקב"ה בנוגע לתכונה זו? הסבר את תשובתך.

(4 נקודות)

הנושא: אמונה בשעת משבר

אם בחרת בנושא זה, ענה על שתיים מן השאלות 7-9.

7. הרב סולוביצ'יק, איש האמונה

א. "משל למה הדבר דומה? לאדם המסתכל בשטיח נהדר, מעשה חושב, שציור מרהיב עין רקום עליו - מצידו השמאלי".

הסבר את המשל ואת הנמשל. (5 נקודות)

ב. "לימדונו רבותינו הגדולים: חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה".

על פי הרב סולוביצ'יק, מהי המטרה של העושר והכבוד ושל הייסורים הבאים על האדם? (3 נקודות)

ג. בתחילת מגפת הקורונה כתב הזמר ישי ריבו את השיר "כתר מלוכה", ובו הוא פונה אל הקב"ה.

לפניך ציטוט מן השיר:

"מה אתה רוצה שנלמד מזה,

ואיך נדע להתאחד בפירוד הזה,

עד שניתן לך כתר מלוכה".

לדעתך, האם במילים אלה בא לידי ביטוי איש הגורל או איש הייעוד? נמק את תשובתך על פי מאפייני איש הגורל

או איש הייעוד. (4 נקודות)

8. א. מדרש תנחומא

במדרש על הפסוק "ה' צדיק יבחן" מובאים שלושה דימויים (העוסקים בפשתן, בכלי ובפרות) כדי להסביר מדוע

הקב"ה מנסה דווקא את הצדיקים ולא את הרשעים.

(1) הסבר שניים מן הדימויים האלה ואת משמעותם.

(2) המדרש מסתיים באמירה הקשורה לניסיון העקדה: "לכך נאמר 'והאלקים נסה את אברהם'".

בחר באחד הדימויים שבמדרש, והסבר כיצד המשמעות שלו באה לידי ביטוי בניסיון העקדה.

(6 נקודות)

ב. ריה"ל, ספר הכוזרי

(1) "מה מתקנת יצירת בעלי החיים ומה נשגבות הפלאות הכלולות בה".

על פי ריה"ל, כיצד עלינו ליישב בליבנו את הנהגת ה' בעולם? בסס את תשובתך על הציטוט.

(2) כתוב דוגמה משלך המראה כיצד אפשר ליישם בחיי היום-יום את דברי ריה"ל שהסברת.

(6 נקודות)

9. א. הרב זווין, לתורה ולמועדים

"ונחלקו בית שמאי ובית הלל על איזה משתי התופעות אנו עושים את הזיכרון לדורות. בית שמאי, לשיטתם, אומרים הזיכרון הוא לאש... ובית הלל, לדרכם, סוברים: הזיכרון הוא לאור".

(1) כתוב מהי המחלוקת בין בית שמאי לבית הלל, והסבר את המשמעות של כל אחת מן הדעות, על פי הרב זווין.

(2) הרב זווין מסיים את המאמר במילים אלו: "והלכה כבית הלל...".

הסבר את כוונתו.

(6 נקודות)

ב. הרב סולוביצ'יק, על התשובה

"יש ואדם 'מוחק' שנים מחייו. ידוע שאסירים שיצאו לחופש נוטים לשכוח לגמרי את השנים שהיו כלואים

בבית הסוהר. הם מוחקים אותן מן העבר שלהם. 'ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו' (בראשית, מ', כ"ג),

הוא לא זכר והשכיח את כל התקופה הלא נעימה הזאת אולי מפני שלא רצה לזכור כי היה אי פעם

בבית האסורים. ואולם, כשאדם מוחק חלק מן העבר – הרי הוא מקצץ בכך חלק מהווייתו, עברו מתכווץ

ואישיותו מתגמדת".

(1) תאר בקצרה את התופעה שהרב סולוביצ'יק מציין בנוגע לחזרה בתשובה, והסבר מהי הבעיה בתופעה זו.

(2) הרב סולוביצ'יק הציע דרך נוספת להתמודדות עם חטאי העבר.

תאר בקצרה את הדרך הנוספת, והסבר מדוע היא עדיפה.

(6 נקודות)

הנושא: גאולה וימות המשיח

אם בחרת בנושא זה, ענה על שתיים מן השאלות 10-12.

10. א. רמב"ן, פירוש לספר דברים

"ומל' ה' אלקיך את לבבך" (דברים, ל', ו').

- (1) על פי הרמב"ן, מהי העורלה שה' ימול? הסבר את תשובתך.
- (2) בנוגע לעורלה זו, מהו ההבדל בין ימינו ובין ימות המשיח על פי הרמב"ן? (5 נקודות)

ב. הרב חרל"פ, ממעייני הישועה

- (1) על פי הרב חרל"פ, יש סיבה ש"הקץ האחרון נעלם זמנו". מהי הסיבה?
- (2) כיצד סיבה זו משפיעה על חיי היום-יום של המצפה לישועה?
- (3) על פי הרב חרל"פ, הציפייה לישועה של המצפה משנה את נקודת מבטו כלפי עם ישראל. הסבר את דבריו. (7 נקודות)

11. הרב סולוביצ'יק, קול דודי דופק

- א. בנוגע לאיזה אירוע היסטורי הזכיר הרב סולוביצ'יק את הפסוק "בלילה ההוא נדדה שנת המלך", וכיצד אירוע היסטורי זה קשור לפסוק "קול דודי דופק"? (3 נקודות)
- ב. ציין השפעה אחת של הקמת מדינת ישראל על העולם והשפעה אחת של הקמת מדינת ישראל על עם ישראל. (5 נקודות)
- ג. בתפילה לשלום המדינה אנחנו מזכירים את הפסוק "אם יהיה נִדְחָךְ בקצה השמים משם יקבצך ה' אלקיך ומשם יִקְחָךְ" (דברים, ל', ד'). לדעתך, מדוע דווקא פסוק זה נכלל בתפילה לשלום המדינה? בתשובתך התייחס לדברי הרב סולוביצ'יק. (4 נקודות)

12. האדמו"ר מסאטמר, ויואל משה; הרב שך, מכתבים ומאמרים; האדמו"ר מליובאוויטש, שיחות

- א. (1) האדמו"ר מסאטמר הביא בספרו את דברי הרמב"ן: "הטעם שיהיה מלך המשיח עני ורוכב על החמור, רמז כי..." מה רומזות המילים "עני ורוכב על החמור"? הסבר את תשובתך. (2) האדמו"ר מסאטמר קבע שמדינת ישראל היא "נגד התורה הקדושה, ומיוסדת על כפירה נוראה". מהו המקור התורני שעל פיו קבע זאת? (7 נקודות)
- ב. בספר הלימוד מובאות גם דעתו של הרב שך ודעתו של האדמו"ר מליובאוויטש בנוגע למדינת ישראל. בחר באחת מן הדעות האלה, וציין דבר אחד שבו האדמו"ר מסאטמר מסכים עם הדעה שבחרת ודבר אחד שבו הוא חולק עליה. (5 נקודות)

חלק שני (39 נקודות)

עליך לענות על שלוש מן השאלות 13-16 (לכל שאלה – 13 נקודות).

הנושא: אני מאמין (נושא חובה)**13. א. רמח"ל, הקדמה למסילת ישרים**

(1) בעקבות שיעורי מחשבת ישראל החליט יונתן לארגן קבוצה שתלמד בכל יום פרק ממסילת ישרים. כאשר הציע זאת לחברו, ענה לו החבר: "כבר למדתי את הספר הזה לפני שנתיים; בעיניי זהו בזבוז זמן ללמוד אותו שוב".

מה יוכל יונתן להשיב לחבר על פי דברי הרמח"ל?

(2) על פי הרמח"ל, מהו ההבדל בין יראת ה' ובין מצבים כמו שינה, יקיצה, רעב ושובע? הסבר את תשובתך. (8 נקודות)

ב. רבנו בחיי, הקדמה לחובות הלבבות

"וצריך שתדע כי הכוונה והתועלת במצוות הלבבות הן שיהיו גילויינו וצפונינו שווים ושקולים בעבודת ה'". הסבר את דבריו של רבנו בחיי. בתשובתך הסבר את המילים המודגשות בקו. (5 נקודות)

14. א. הרש"ב שניאורסון, ספר המאמרים

(1) מהו ההבדל בין היצירה האלוקית ובין היצירה האנושית בנוגע לקשר שבין היוצר ליצירתו? בתשובתך היעזר במשל האבן הנזרקת למעלה.

(2) "ברוך שאמר והיה העולם... ברוך אומר ועושה" (תפילת שחרית).

לפי דברי הרש"ב שניאורסון, כיצד אפשר להסביר את ההבדל שבין המילים "ברוך שאמר" ובין המילים "ברוך אומר"?

(7 נקודות)

ב. רמב"ם, אגרת תימן

"... שציונו הקדוש ברוך הוא לזכרו תמיד, וגם הזהירנו מלשוכחו, וציונו ללמד אותו לבנינו כדי שיגדלו על תלמודו".

(1) ציין מהו הדבר שאותו נצטוונו לזכור תמיד, והסבר מה מייחד את הדבר הזה.

(2) יש הטוענים ש"אין אמת; איש באמונתו יחיה".

הסבר כיצד דברי הרמב"ם יכולים לסייע לאדם להתמודד עם טענה זו.

(6 נקודות)

15. א. הרב אליהו דסלר, מכתב מאלהו

(1) על פי הרב דסלר, האמירות "ברוך ה' " ו"בעזרת ה' " הן דרך לקיים את מצוות "אנכי ה' אלקיך". הסבר את דבריו.

(2) על פי הרב דסלר, יש שתי דרכי התבוננות שמחזקות את האמונה בה'. הסבר את שתי הדרכים, וכתוב כיצד כל אחת מהן מחזקת את האמונה בה'. (7 נקודות)

ב. הראי"ה קוק, אורות הקודש

"ויקרא ה' אלקים אל האדם ויאמר לו אֵיכָה" (בראשית, ג', ט').

(1) על פי הראי"ה קוק, מדוע לא ידע אדם הראשון להשיב תשובה ברורה על השאלה "אֵיכָה"?
(2) לדעתך, מהי המשמעות המעשית שעלינו ללמוד מדברי הראי"ה קוק? הדגם את תשובתך. (6 נקודות)

16. א. הבן איש חי, משלי הבן איש חי

לדברי הבן איש חי, התורה נמשלה לאם ולאב בגלל הדרך שבה קיבל עם ישראל את התורה במעמד הר סיני. הסבר את דבריו. (4 נקודות)

ב. בקטע שלפניך הרב אהרן ליכטנשטיין מציין כמה דרכים שבהן אפשר להגיע לאמונה.

"ללהט האמונה הדתית יש יותר ממקור אחד: העיסוק בתורה, ההישענות על מסורת הדורות, ההתבוננות במבנה המשוכלל של העולם ובגלגולי ההיסטוריה והחוויה האישית.

אני רוצה לקוות שאיננו חייבים לבחור ביניהם. אני סבור שכולם שלובים יחד, ושכל אחד מחזיק מעמד כשהוא נשען על השני". (הרב אהרן ליכטנשטיין, מתוך הספר "מבקשי פניך" מאת הרב חיים סבתו)

(1) בחר בשתיים מן הדרכים שציין הרב ליכטנשטיין, ובנוגע לכל אחת מהן, ציין מאמר אחד מן המאמרים שלמדת בנושא "אני מאמין" (הפרק השני בספר הלימוד) שבו דרך זו מוזכרת. הסבר את תשובתך.
(2) לדעתך, איזו מן הדרכים שציין הרב ליכטנשטיין עדיפה לבניית עולם האמונה של בני גילך? נמק את תשובתך. (9 נקודות)

חלק שלישי (13 נקודות)

בחלק זה שני נושאים. עליך לבחור בנושא אחד.
בנושא שבחרת עליך לענות על שאלה אחת.

הנושא: אמונה, תרבות ויצירה

אם בחרת בנושא זה, ענה על אחת מן השאלות 17-18.

17. הרב וינברג, שו"ת שרידי אש

- א. (1) "מעכשיו אנו מבינים כי הדת הישראלית אינה יכולה להצטמצם בגבולות הפולחן הדתי שבבית הכנסת בלבד".
על פי הרב וינברג, הסבר את היחס של הדת היהודית לחיי המעשה בתקופה שעד מסעי הצלב.
(2) כתוב מהו השינוי שחל בעקבות מסעי הצלב, והסבר את הגורם לשינוי.
(8 נקודות)
- ב. "אבל יום בא ורוחות חדשות וחזקות נשבו בעולם. חומות הגטו נפלו ושקעו תחתיהן... בשעת סכנה זו הופיע הרב שמשון רפאל הירש ז"ל ועמד בפרץ".
מה הייתה הסכנה שאיתה התמודד הרב שמשון רפאל הירש, וכיצד התמודד עם סכנה זו? (5 נקודות)

18. הראי"ה קוק, הקדמה לשיר השירים

- א. הראי"ה קוק מזכיר בדבריו שני סוגי אנשים, "אנשי (שרי) קודש" ו"איש נבל ולא חכם", הנבדלים זה מזה בפרשנות שלהם למגילת שיר השירים.
(1) הסבר מהי הפרשנות של כל אחד מהם למגילת שיר השירים.
(2) מיהי הדמות שהראי"ה קוק מכנה "איש קודש"?
(3) מדוע הראי"ה קוק מכנה דמות זו כך? הדגם את תשובתך.
(5 נקודות)
- ב. "מובן הדבר מעצמו, שרק אלה האוצרות, שבהתפתחם הם מבסמים את אוויר המציאות, טוב ויפה לפתח".
במגמת אומנות בתיכון דתי נערכו לתערוכת סוף השנה, שבה יוצגו יצירות התלמידים. אחד התלמידים רצה ליצור סרט ובו קטעי אלימות קשים. בשיחה עם המורה לאומנות הסביר התלמיד שקטעים אלה משקפים רגשות שעולים בנפשו לפעמים, והוא משתוקק להביא אותם לידי ביטוי ביצירה.
על פי שיטתו של הראי"ה קוק, כיצד יכול המורה להשיב לתלמיד זה? (4 נקודות)
- ג. לדעתך, כיצד אפשר לחזק את האמונה באמצעות אומנות? בסס את תשובתך על דברי הראי"ה קוק.
(4 נקודות)

הנושא: החיים והמוות

אם בחרת בנושא זה, ענה על אחת מן השאלות 19-20.

19. ריה"ל, ספר הכוזרי

א. מדוע הייעודים (ההבטחות) של היהדות הגיוניים ומוכחים יותר מן הייעודים של הנצרות והאסלאם? (4 נקודות)

ב. ריה"ל ממחיש את ההבדל בין הייעודים של היהדות ובין ייעודים של הנצרות והאסלאם באמצעות משל:

"משל למה הדבר דומה? לחברים שחנתה שיירתם במדבר, ונפרד אחד מהם והלך להודו..."

(1) הסבר את המשל ואת הנמשל.

(2) הסבר כיצד משל זה ממחיש את ההבדל בין הייעודים של היהדות ובין הייעודים של הנצרות והאסלאם. (5 נקודות)

ג. ריה"ל מוכיח את קיומו של העולם הבא באמצעות שלוש דמויות מן התנ"ך: בלעם ("איש נוכרי"), אליהו ושמואל.

בחר בשתיים מן הדמויות האלה, והסבר את ההוכחה של ריה"ל מכל אחת מן הדמויות שבחרת. (4 נקודות)

20. רמב"ם, הלכות תשובה

א. (1) הרמב"ם לומד שני דברים בנוגע לעולם הבא מן הפסוק "למען ייטב לך והארכת ימים" (דברים, כ"ב, ז'). הסבר מה הם שני הדברים האלה.

(2) "והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים" (שמואל א, כ"ה, כ"ט).

כיצד הסביר הרמב"ם את הביטוי "צרור החיים"?

(5 נקודות)

ב. על פי הרמב"ם, כתוב מהו שכר הצדיקים ומהו עונשם של הרשעים בעולם הבא. (4 נקודות)

ג. נועה קראה ספר שבו גן עדן מתואר כמקום מושלם, מקום שבו האדם מקבל כל מה שהוא רוצה.

לדעתך, מה היה הרמב"ם אומר על תיאור זה? (4 נקודות)

בהצלחה!